

ОКУТУУ ПРОЦЕССИНДЕГИ ТЕСТТИК ТАПШЫРМАНЫН ТАТААЛДЫК ДЕНГЭЭЛИН АНЫКТООДОГУ МАСЕЛЕЛЕР

Жунусакунова А.Д.

Жунусакунова А.Д. – п.и.к., доц.м.а., С.Нааматов атындагы НМУ, Нарын ш.

Аннотация Бул макалада тесттик формадагы тапшырмаларды түзүүнүн жана тесттик тапшырмалардын татаалдык деңгээлин аныктоонун методикалык аспектилерин каралган.

Түйүндүү сөздөр: окутуу процесси, педагогикалык тапшырма, окуу маселеси, суроо, көнүгүү, чыгармачыл тапшырма, тесттик формадагы тапшырма, тесттик тапшырма, тесттик тапшырманын денгээли.

Аннотация В статье рассматриваются вопросы методического аспекта разработки заданий в тестовой форме, определения уровня сложности тестовых заданий в соответствии с их назначением.

Ключевые слова: процесс обучения, педагогические задания, учебные задания, тесты, упражнения, творческие задания, задания в тестовой форме, тестовые задания, уровень сложности тестовых заданий.

Кандай гана окутуу процесси болбосун, анын ичинде окутуунун жыйынтыктарын баалоо процесси дагы тапшырмалардын системасын аткарууну талап кылат. Изилдөөлөрдүн тыянактарына ылайык, азыркы күндө тапшырмалардын ролу өстү деп айтууга болот [4; 6]. Педагогикалык тапшырмалар окутуу процессинде билимди өздөштүрүү, материалды бышыктоо, билгичтиктер менен көндүмдөрдү, интеллектуалдык жана чыгармачылык жөндөмдөрдү калыптандыруу, өнүктүрүү жана текшерүү функцияларын аткарышат. Алар окуучуларда негизги билим, билгичтик жана көндүмдөрдү калыптандыруунун эң маанилүү каражаттары болуп эсептелет. Ошондой эле алар окуучулардын ишмердүүлүгүн, чыгармачылык ишмердигин өнүктүрүүнүн, ой жүгүртүүсүн активдештирүүнүн каражаты катары да колдонулат. Окутуунун заманбап концепциялары аларга чечүүчү ролду ыйгарган. Алар теориялык жоболорду практикага жайылтуу үчүн кызмат кылышат.

Тапшырмаларды ар түркүн көз караштан алып мүнөздөөгө болот. Билим берүүнүн мазмунунун көз карашынан алып караганда тапшырма мазмунду ишке ашыруучу формалардын бири деп эсептелет. Окутууга ишмердүүлүк мамиленин өңүтүнөн карасак – тапшырма окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн башкаруунун каражаты. Окуучу менен мугалимдин өз ара аракеттенүү көз карашынан караганда тапшырмалар мугалимдин ишмердүүлүгүнүн каражаты жана окуучунун окуу аракети деп да аныкталат. Белгилүү окумуштуу И.Б.Бекбоев тапшырмаларды окутуунун максаты жана каражаты деп эсептейт [5, 3-б.]. Тапшырмалар окутуунун максаты катары эсептелет дейт А.Н.Леонтьев өзүнүн эмгегинде [8, 251-б.].

Педагогикалык баалоодо тапшырмаларга артыкча маани берилет. В.С.Аванесов бул тууралуу: «педагогикалык тапшырма – бул окуучулардын пландаштырылган натыйжаларга жетүүсүнө багытталган педагогикалык форма» [2, 28-б.] деп белгилейт. В.С.Аванесов педагогикалык тапшырмалардын негизги түрлөрүн аныктаган. Булар: маселе, суроо, көнүгүү, чыгармачыл тапшырма, тесттик формадагы тапшырма, тесттик тапшырма, окуу маселеси, курстук жана дипломдук иштер ж.б.

Тесттик тапшырмалардын формасы В.С.Аванесовдун изилдөөлөрүнүн жыйынтыгы менен системалаштырылган түргө келген. Анын ырастоосу боюнча «тесттик тапшырмалардын формасы – бул тесттин мазмунун болтуруунун, ыраатташтыруунун жана уюштуруунун ыкмасы» [3, 8-б.].

Тесттик тапшырма – бул белгилүү бир көлөм, мазмун жана формадагы билимди текшерүүгө арналган окуу дисциплинасынын материалы. Башка бир аныктама боюнча: «тесттик тапшырма – мазмундун элементтери жана татаалдыгы боюнча өзгөрүлүп туруучу (варианттуу) текшерүү материалынын бирдиги. Ал ырастоо формасында формулировкаланган сүйлөм болот [1, 38-39-бб.]. Тапшырмаларды иштеп чыгуунун максаты – билимди объективдүү текшерип чыгуу жана баалоо.

Тесттик тапшырма – тесттик формадагы тапшырмаларга коюлган талаптарга жана төмөндөгү статистикалык талаптарга жооп берген тесттин курамдык бирдиги:

- белгилүү татаалдыкта болуусу;
- дифференциялоочу жөндөмү бар болушу;
- бүтүндөй тест боюнча балл менен тапшырмалардын баллдарынын ортосундагы оң корреляциянын болушу.

Өзүбүз көрүп тургандай тесттик формадагы ар бир эле тапшырма тесттик тапшырма боло албайт. Түзүлгөн тапшырмалар тесттик тапшырмага айланышы үчүн белгилүү бир сыналучулар-

га эксперименталдык текшерүү өткөрүү зарыл. Андан кийин, тесттик тапшырмалардын жыйындысы педагогикалык тестти түзөт.

Тесттик формадагы тапшырмаларды иштеп чыгууда тапшырманын татаалдык деңгээлин кантип аныктоого боло тургандыгын түшүнүү маанилүү. *Тесттик формадагы тапшырмалардын татаалдыгы окуучунун ой жүгүртүү ишмердүүлүгүнө жараша болот.* Көпчүлүк окумуштуулар интеллектуалдык аракеттер менен операциялардын кээ бир иерархиясын пайдалануу менен тапшырмалардын татаалдыгын аныкташат. Алар материалды өздөштүрүүдө жана тесттик формадагы тапшырмаларды аткарууда окуучунун негизги аракеттерин жана операцияларын мүнөздөп турат: аныктап таанып билүү (распознавание); түшүнүү; салыштыруу; тандоо; конструкциялоо; жалпылоо; классификация; синтез; баалоо ж.б. Албетте, татаалыраак аракет жөнөкөйүрөөк аракеттердин жыйындысынан түзүлө тургандыгы түшүнүктүү. Жалпыга белгилүү болгон, алкактык улуттук куррикулум тарабынан сунушталган үч деңгээлдүү мамилени эске алсак болот [8].

Татаалдыктын биринчи деңгээлиндеги тесттик тапшырмалар. Куррикулумга ылайык, биринчи деңгээл окуучунун үлгү боюнча, алгоритм боюнча иш аткаруу билгичтигин мүнөздөйт. Демек, татаалдыктын биринчи (жөнөкөй) деңгээлиндеги тапшырмалар окуучунун даярдыгынын эң эле минималдуу-мүмкүн болгон деңгээлинде баалоону уюштурууга мүмкүндүк берет. Тапшырмалардын бул тиби *билимди* (факты, аныктама, түшүнүк, окуяларды өткөрүү убактысы ж.б.) текшерүүдө колдонууга сунушталат; түшүнүктөрдү, аныктамаларды текшерүүдө колдонсо болот; ошондой эле системалардын компоненттерин жана курамдарын *билүү*, операциялардын аткарылыш тартибин; билимди аныктап таанып билүү; билимди кайра калыбына келтирүү; аракеттерди аткаруунун ыкмаларына ээ болуу билгичтиктерин текшерүүдө пайдаланылат.

Сунушталган тапшырмалар тастыктоону киргизүүсү зарыл болгон логикалык айтып берүү жана суроо формасында окуучуга сунушталат. Жабык жана ачык типтеги тапшырмалар окуучунун бул деңгээлин аныктап бере алат. Мында акыл операцияларынын жана аракеттеринин түрлөрүнөн болуп, аныктап таанып билүү (распознавание), объектини, операцияны жөнөкөй тандоо, объектилерди жана операцияларды кошумчалоо эсептелет.

Жогоруда айтылгандай, татаалдыктын бул деңгээлиндеги тапшырмалар билимди чагылдырууну жана билимди үлгү боюнча колдоно билүүнү мүнөздөйт. Бул деңгээл ой жүгүртүү ишмердүүлүгүнүн репродуктивдүү мүнөзүн чагылдырат. Окуучулардан негизги түшүнүктөрдү, окуу материалынын өз-өзүнчө маанилүү жоболорун, мисалы, кээ бир сызыктуу, квадраттык теңдемелерди чыгаруу алгоритмдерин ж.б.у.с. көз алдыга келтирүү талап кылынат. Бул деңгээлге туура келген тапшырмалар ошондой эле билимдерди типтүү кырдаалдарда пайдаланууну да мүнөздөйт. Башкача айтканда бул деңгээлдеги тапшырмалар практикалык жана акыл аракеттерин үлгүдөгүдөй кылып жүзөгө ашырууну, өздөштүрүлгөн билимди олуттуу кайра өзгөртүүсүз түздөн-түз пайдаланууну, типтүү маселелерди чечүүнү талап кылат. Бул деңгээлдеги тапшырмалар болуп алгоритмдик ыраатуулукту түзүүгө арналган жана шайкештикти түзүү сыяктуу тесттик тапшырмалардын формалары эсептелет.

Татаалдыктын экинчи деңгээлиндеги тесттик тапшырмалар. Экинчи деңгээл жөнөкөй курамдагы ишмердүүлүктү мүнөздөйт, өздөштүрүлгөн алгоритмди окуучу башка бир абалда колдонуучу жөндөмдү болжойт. Демек, экинчи деңгээлдеги тапшырмалар ушул ишмердүүлүктү эске алуу менен түзүлөт. Мындай тапшырмаларды төмөнкү учурларда колдонууга болот: *билимдин маңызын* түшүнүүдө; белгилүү классификацияда объектилерди жана белгилүү аракеттерден турган операциялардын жыйындысын иреттештире билүүдө; окуялардын же объектилердин ортосундагы себеп-натыйжа байланыштарын түзүү жана анализдөө жөндөмдүүлүгүн текшерүүдө; математикалык жана логикалык операцияларды аткарууда.

Акыл операцияларынын жана аракеттеринин түрлөрү болуп аныктап таанып билүү (распознавание), салыштыруу, анализ; өз ара салыштыруу (сопоставление), байланыштарды түзүү, классификация критерийин тандоо, объектилердин классификациясынын белгилүү тобуна тиешелүү кылуу (соотнесение), операциялардын, объектилердин приоритетин аныктоо.

Татаалдыктын экинчи деңгээли тааныш кырдаалда билимди пайдалануудагы билгичтиктерди ачыкка чыгарууну мүнөздөйт турган тапшырмаларды туюндурат. Окумуштуу психологдордун изилдөөлөрү жана алардын практикалык рекомендациялары менен төмөнкү нерсе далилденген: окутуу процессинде түшүнүү деңгээли ар кыл кырдаалдарда түшүнүктөргө таянып иш кылуунун жыйынтыгы менен белгилүү бир мезгил ичинде жетишилет. Бул деңгээл продуктивдүү акыл жана практикалык ишмердүүлүк менен мүнөздөлөт да, ой жүгүртүүнүн ыкчам (интенсивдүү) иштөөсүн талап кылат. Окуучудан билимдин мазмуну менен түшүнүктүн көлөмүн анализдөө, салыштыруу, жалпылоо билгичтиктерин жана тааныш, бирок үлгүдөн айырмаланып турган кырдаалдарда аракеттерди аткарууда системалаштыра билүүнү талап кылат.

Татаалдыктын үчүнчү деңгээлиндеги тесттик тапшырмалар. Куррикулумда айтылгандай, бул деңгээл татаал курамдагы ишмердүүлүктү мүнөздөйт жана ишмердүүлүктүн элементтерин өз алдынча түзүп чыгууну жана негиздөөнү талап кылат. Бул учурда тесттик формадагы тапшырмалар билим, билгичтик жана көндүмдөрдү текшерүүдө колдонууга сунушталат. Тапшырмалардын бул тиби жогорку дидактикалык мүмкүнчүлүктөргө ээ жана чыгармачылык ишмердүүлүктүн ар кыл түрүн баалай билүүгө мүмкүндүк берет.

Татаалдыктын үчүнчү деңгээлиндеги тапшырмалар классификация, конструкциялоо, анализ операцияларын пайдаланууга жана системадагы байланыштарды түзүүгө мүмкүндүк берет. Тапшырмалардын системасы чыгармачылык элементтерди алып жүрүшү керек жана татаал курамдык ишмердүүлүктү камтууга тийиш. Ал ээ болгон билим менен билгичтиктерди тааныш эмес, кээ бир убакта күтүлбөгөн жаңы кырдаалдарда кеңири ташымалдоону мүнөздөйт. Ошондой эле окуучулардан билгичтиктердин уюшкандыгын, окуу-таанып билүүчүлүк проблемаларды изилдей билүүнү талап кылат. Мындай деңгээлдеги тапшырмалар экинчи деңгээлге караганда татаалыраак акыл ишмердүүлүгүн талап кылат. Кайсы билгичтиктерде жана аракеттерде чыгармачылык ишмердүүлүктүн элементтери ачык көрүнөт? Бул баарыдан мурда адаттагыдай кырдаалда жаңы проблеманы таба билүү, тааныш объектинин жаңы функциясын көрө билүү, каралып жаткан объектинин элементтерин өз ара байланышта өз алдынча көрө билүү, альтернативаларды жана варианттарды ачык көрө алуу, мурда белгилүү жол-жоболорду комбинациялоо.

Демек, азыркы учурдун талабына ылайык окуу процессинде тесттик тапшырмалар окуучулардын саналып өткөн проблемалык-таанып билүүчүлүк аракеттерин ачууга багытталган проблемалуу мүнөздөгү тапшырмалар камтылышы зарыл.

Колдонулган адабияттар

1. **Аванесов, В.С.** Композиция тестовых заданий. [Текст]: учебная книга/ В.С. Аванесов. - 3 изд., доп. – М.: Центр тестирования, 2002. – 240 с.
2. **Аванесов, В.С.** Основы теории педагогических заданий [Текст]/ В.С. Аванесов // Педагогические измерения. – М., 2006. – №2. – С. 26-62.
3. **Аванесов, В.С.** Форма тестовых заданий [Текст]: учебное пособие для учителей школ, лицеев, преподавателей вузов и колледжей/ В.С.Аванесов. - 2 изд., переработанное и расширенное. – М., 2005. – 156 с.
4. **Балл, Г.А.** Теория учебных задач [Текст]/ Г.А. Балл.- М.: Педагогика, 1990.
5. **Бекбоев, И.Б.** Научные основы разработки и обучения решению задач в системе непрерывного математического образования [Текст]: автореф. дис.... д.п.н. в форме научного доклада: 13.00.01 / Исак Бекбоевич Бекбоев. – Бишкек, 1994. – 66 с.
6. **Борисов, А.М.** Конструирование системы учебных заданий как средство индивидуализации и дифференциации учебной деятельности [Текст]: дис.... канд. пед. наук: 13.00.01./ А.М. Борисов – Казань, 1990. – 216 с.
7. **Леонтьев, А.Н.** Деятельность. Сознание. Личность [Текст]/ А.Н. Леонтьев.– М. 1977. –304 с.
8. Рамочный национальный куррикулум среднего образования Кыргызской Республики [Текст]. – Бишкек, 2009. – 32 с.

Рецензент: п.и.к., доц.м.а. М.Бекежанов